



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
سال چهارم علوم انسانی

شاهکارهای نگارگری ایران

هنر نگارگری ایران که تصویرهایی سلیم از فضای بهشتی و عالم ملکوت را تجسم می‌بخشد، نقشی ویژه در بازگشایی از حیات طاهری و باطنی انسان ایفا می‌کند. آنچه با تعمق در این آثار می‌توان دریافت، تکرش حکیمانه و تلاش مقدسی است که بی‌ادعا بر صفحات کتاب ابروسیند تاریخ هنر ایران نقش خورده است.

موزه هنرهای معاصر تهران در اقدامی بی‌سابقه شاهکارهایی از هنر نگارگری ایران را از بن‌بردهم ۱۳۸۳ به نمایش گذاشت. این نمایشگاه شامل آثاری است که در گنجینه موزه‌ها و گنجینه‌های مختلف ایران محفوظ بوده و بسیاری از آنها برای نخستین بار در معرض دید عموم قرار گرفته است. از این آثار نمایشگاه «شاهکارهای نگارگری ایران» به عنوان یک رویداد تاریخی و بی‌نظیر در دوران معاصر تلقی می‌شود و علاوه بر این که واجد ارزشهای پژوهشی برای هم‌سایان و متخصصین هنر و نقاشی ایرانی است، نقشی تاریخی در رونق‌دادن هنرمندان معاصر ایران به سوی ارزشهای اصیل هنرهای ایران دارد. برپایی این نمایشگاه مرهون تسریع مساعی و همسویی سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و موزه‌های متعدد این سازمان؛ موزه کاخ گلستان، موزه ملی ایران، موزه رضا عباسی، گنجینه مدرسه عالی شهید مطهری و موزه هنرهای قزوینی است.

نمایشگاه موزه هنرهای معاصر تهران است.

آثار این نمایشگاه معاصر به دوران وچ و سلوفاوی هنر نگارگری و کتاب آرای ایران است که از

دوران تیموری آغاز شد و تا پایان دوران صفوی ادامه یافت. با این حال نمونه‌هایی متعلق به پیش از دوره تیموری و پس از دوره صفوی نیز به نمایش گذاشته شده است. نگاره‌هایی متعلق به مکتب تبریز دوران ایلخانی و نیز نسخه‌هایی از کتاب هزار و یک شب که در دوران قاجار توسط صنایع‌الملک یکی از برجسته‌ترین هنرمندان آن عصر به تصویر درآمده، از این جمله است. برای انتخاب این آثار، هیاتی از کارشناسان هنر ایران متشکل از آقایان: محمدعلی رجی دبیر نمایشگاه آبدین آغداشلو، دکتر عبدالمجید حسینی‌راد و حسن سمسار حدود هزار تصویر از آثار موجود در گنجینه‌های متعدد در سرتاسر کشور را مورد بررسی قرار دادند و در نهایت با در نظر گرفتن فضای موزه حدود چهل کتاب و صد تک نگاره انتخاب شد که برخی از آنها بزرگهائی از مرقعات بسیار معروف همچون مرقع گلشن است. ۳۱ صفحه مصور مربوط به شاهنامه مشهور طهماسبی نیز جزو انتخاب شدگان هستند.

این رویداد مهم هنری که با مساعی آقای محمدعلی رجی دبیر نمایشگاه بیگیری شد، پس از برگزاری جلسات متعدد و رایزنیهای مسئولین بویژه رئیس موزه هنرهای معاصر تهران، و مسئولین

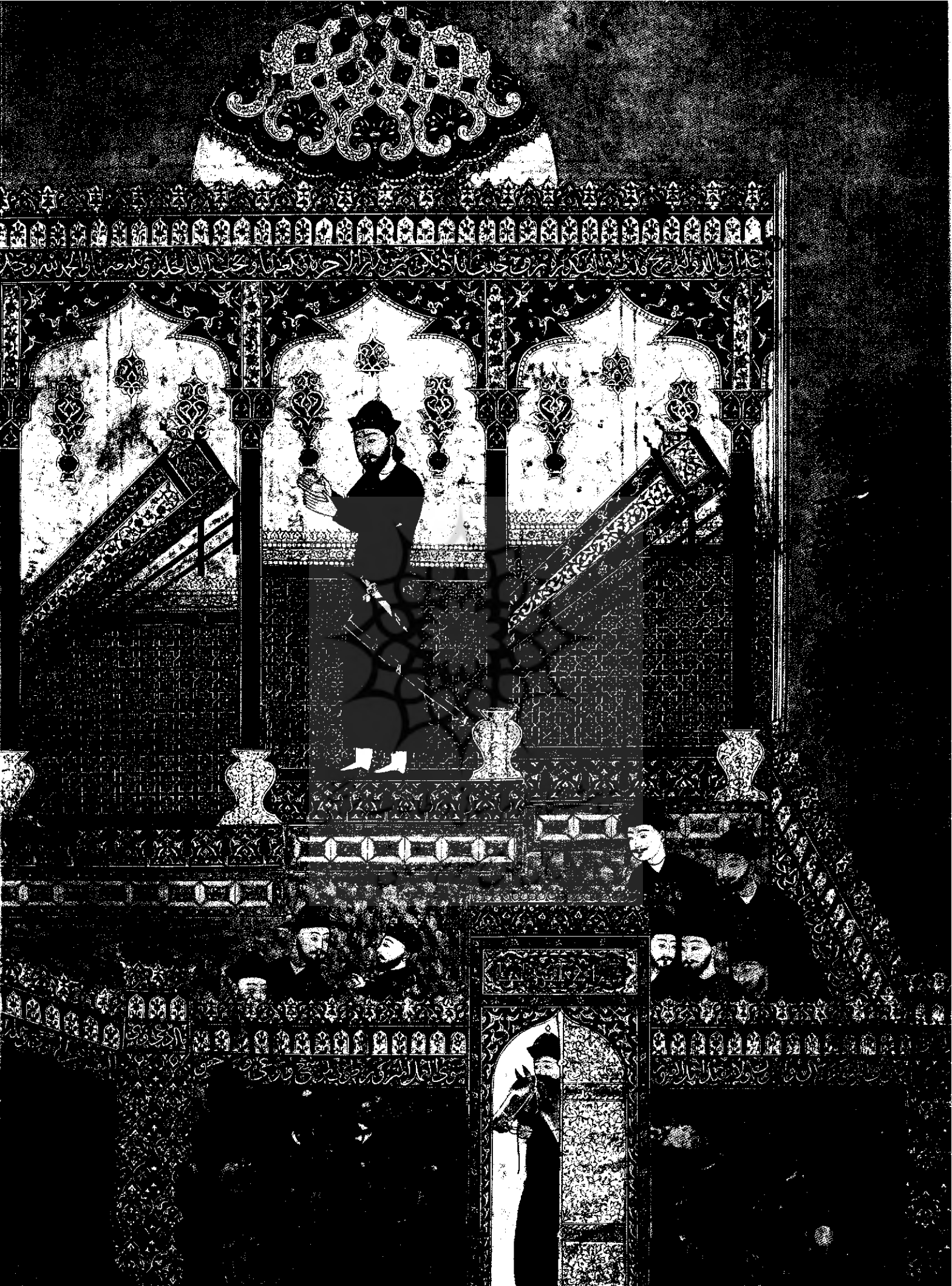


سازمان میراث فرهنگی در خصوص حصول اطمینان از شرایط مناسب برای حفظ و نگهداری آثار برپا گردید. به این منظور، موزه هنرهای معاصر تهران قابها و ویترینهای ویژه‌ای مطابق با استانداردهای بین‌المللی برای به نمایش درآوردن این آثار نفیس طراحی و تعبیه کرده است. محمدعلی رجی، دبیر نمایشگاه هدف و انگیزه اصلی از برپایی این نمایشگاه را حفظ و اشاعه ارزشهای اصیل و جاویدان هنر نقاشی ایران دانسته و معتقد است هنرمندان معاصر کشور، به جای اتکا به فرهنگ و گذشته تمدنیهای بیگانه باید اصل و هویت خود را پیدا کنند و بر اساس آن هنر امروز و آینده ایران را شکل دهند. زیرا با ملاک قرار دادن دستاوردهای تمدنیهای غربی که امروز برخی از آنها خود بسیاری از جنبه‌های گذشته خویش را نمی‌توان هنری اصیل و با پشتوانه ایجاد کرد. به اعتقاد ایشان با برگزاری چنین نمایشگاهی امکان دوباره‌خوانی و مطالعه شاهکارهای هنر گذشته ایران فراهم می‌شود و این مطالعه باید به تذکری دائمی بدل شود تا بتوانیم ارزشهای اصیل هنر خود را بازیابیم. همان گونه که در طول قرن‌ها شاهد آن بودیم که هنر و بویژه نقاشی ایران، با وجود تأثیرپذیریهای بسیار از اقوام و سرزمینهای بیگانه هویت ایرانی خویش را همواره حفظ کرد و تنها صورت ظاهری آن متناسب با شرایط زمانه تغییر کرد. ماهیت هنر یک سرزمین، مختص به یک مقطع زمانی و مکانی خاص نیست، بلکه اصول زیبایی‌شناسی آن، ارزشهایی است که همواره می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند. کما این که



هزار و سیصد و نوزدهمین که
 سپردار و شمشیر زین نیر
 چنین کت کاکون نقش نما
 پس پشتلوس سپهبد بود
 برادر پدرتست با فرو کام
 و رانام پستم کردم خون

سخن دار و خمیر نیر
 می هفت کرد در کار
 بکوی و مدارج کون
 که در جنگ برغاشل
 سپهبد فرزند کاو
 که لرزان کند پهل پا



هر نگارگری ایران، الهامبخش بسیاری از هنرمندان برجسته قرن بیستم، از جمله ماتیس، برای خلق آثارشان بوده است. بنابراین یکی از اهدافی که به خاطر آن این گنجینه‌های گرانبها با زحمت بسیار به نمایش درآمدند، این است که هنرمندان معاصر کشور، ویژگی‌های اصیل و ماندگار این هنر با شکوه را درک کرده و با سعی و تلاش بتوانند هنر و بویژه نقاشی امروز و فردای ایران را با پستوانهای محکم رقم بزنند. زیرا هنر، ساخت عمل است نه ساخت نظر.

محمدعلی رجعی یکی از ویژگی‌های مهم این نمایشگاه را تعدد، گستردگی و تنوع بی‌نظیر آثار به نمایش درآمده ذکر کرد و افزود: «تاکنون هیچ نمایشگاهی از هنر نقاشی ایران، چه در ایران و چه در خارج از کشور چنین غنا، گستردگی و تنوعی نداشته است.» همچنین ایشان ویژگی منحصر به فرد این نمایشگاه را در این دانست که اکثر آثار برای نخستین بار به نمایش گذاشته می‌شوند. تاکنون به دلایل بسیار، که عمده آن، مسائل حفاظتی و امنیتی بوده است، بیرون آوردن این نسخها از گنجینه موزهها و کتابخانهها میسر نبود، و این امر به همت موزه هنرهای معاصر و همکاری سایر نهادها، فراهم گشت. اگرچه به منظور گزینش آثار برای نمایش، آثار بیشماری از موزهها و کتابخانههای مختلف مورد مشاهده و بررسی قرار گرفتند. اما در نهایت آنچه به نمایش درآمده مرفعات و نسخهایی است متعلق به گنجینه‌های کتابخانه کاخ گلستان، بخش اسلامی موزه ملی ایران، موزه رضا عباسی، موزه هنرهای تزئینی اصفهان، کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار) و موزه هنرهای معاصر تهران. دکتر سمیع آذر رئیس موزه هنرهای معاصر تهران اظهار امیدواری کرد که از رهگذر این نمایشگاه تداوم تاریخ پرشکوه و شورانگیز نقاشی ایران را شاهد باشیم و این رویداد تاریخی نقطه عطفی باشد بر پایان بخشیدن به محبوس بودن بخشی از میراث فرهنگی و هنر ایرانی و اسلامی در انبارهای موزهها.

در این نمایشگاه آثار اساتید مشهوری همچون فرهاد شیرازی، کمال‌الدین بهزاد، سلطان محمد، آقامیرزا، میرمصور، میرسیدعلی، خواجه عبدالصمد، میرزا علی رضا عباسی و صنیع الملک و تعداد بسیار دیگری از نگارگران و مذهبیان ایرانی و برخی نگارگران هندی به چشم می‌خورد. آثاری از شاهنامه بایسنقری، کلیله و دمنه، شاهنامه شاه طهماسبی، شاهنامه شاه اسماعیل دوم، خمسه نظامی، روضه‌الانوار و پنج گنج عبدالرحمان جامی، دیوان حافظ، بوستان سعدی، دیوان صائب، دیوان امیر غلیشیر نوایی، جامع‌التواریخ، عالم‌آرای شاه اسماعیلی، شاهنامه قاسمی، نسخ ششگانه هزار و یک شب و چند مرقع مشهور از جمله مرقع گلشن و مرقع هندی در نمایشگاه شاهکارهای نگارگری ایران تا اردیبهشت ۱۳۸۴ به نمایش گذاشته شد.

همزمان با برپایی نمایشگاه، همایشی نیز در روزهای شانزدهم، هفدهم و هجدهم اسفند در موزه هنرهای معاصرتهران برگزار شد که در آن محققین و شخصیت‌های برجستهای از سراسر جهان حضور داشتند. در این همایش بین‌المللی که با مدیریت شراره صالحی برگزار شد مدعوین به ابراد سخنرانی و تبادل نظر پرداختند. از دیگر اقدامات پژوهشی این نمایشگاه انتشار مجموعه نقیسی از بهترینهای هنر نگارگری ایران بالغ بر سیصد اثر است که زیر نظر دکتر عبدالمجید حسینی‌راد، به چاپ خواهد رسید.



شرح تصاویر:

- ۱- پسران فریدون و دختران شاه یمن؛ بزرگی از شاهنامه شاه اسمعیل دوم، ۹۸۴ هـ. ق. [افزودین]، موزه رضا عباسی- تهران
- ۲- حضرت نوح (ع)، مرقع گلشن، صفحه ۱۰۶، نیمه نخست قرن ۱۱ هـ. ق. کاخ گلستان
- ۳- سواجه فروید و بهلولان ایران؛ منسوب به قدیمی، شاهنامه شاه طهماسبی (۷- ۲۲۹)، نیمه اول سده دهم هـ. ق. [سپهسالار]، موزه هنرهای معاصر تهران (بخشی از آثار)
- ۴- سوگواری فرامرز بر تلموت پدرش رستم و عمویش زواره شاهنامه بایسنقری، ۸۲۳ هـ. ق. [اهرات]، کاخ گلستان- تهران
- ۵- نبرد رستم و سپهر بخشی از آثار شاهنامه شاه طهماسبی، نیمه اول سده دهم هـ. ق. [آذربایجان]، موزه هنرهای معاصر تهران
- ۶- ملار و خواهر غنیم با قوت املوب بر بستر غنچه‌شسته‌اند؛ صنیع الملک هزار و یک شب جلد اول؛ صفحه ۱۷۹
- ۷- ۱۲۶۹ - ۱۲۶۶ هـ. ق. [تهران]، کاخ گلستان - تهران
- ۸- کشته شدن سیده به دست کیخسرو؛ منسوب به قاسم‌علی، شاهنامه شاه طهماسبی (۷ - ۳۶۰)
- ۹- نیمه اول سده دهم هـ. ق. [آذربایجان]، موزه هنرهای معاصرتهران
- ۱۰- دانشکوزاسرارمل میراث فرهنگی و گردشگری و مدیریت امور موزه هلوای تصویر این گزارش

